

Nesze nekünk Szent László

Opera a tyúkóltól a Boldogasszonyig

A Kolozsvári Magyar Opera (a továbbiakban KMO) társulata január 27-én mutatta be a nagyvárad Szigligeti Színházban Selmeczi György *Boldogasszony lovagja* című vígoperáját Novák Eszter rendezésében – a tavaly őszi budapesti és kolozsvári premierek után, egy hónappal a Szent László-év végét követően. Nekünk valószínűleg annyival volt jobb dolgunk a kolozsvári és a pesti nézőknél, hogy egy még inkább bejáratott, gördülékenyebb produkciót láthattunk-hallhattunk.

Aki a beharangozók alapján előzetesen arra szeretett volna jegyet váltani, hogy a lovagkirály legendakörét körüljáró színpadi zenés műben Szent Lászlót díszpáncélban, jó Szög nevű paripáján, Szűz Mária égi fényének kíséretében, Erkel-féle történelmi operakörítésben lássa színre lépni, annak komolyan csalódnia kellett. Aki viszont szereti a bolondozást, és érti is a tanulságot, amit az orra elé odatolt görbe tükörben láthat, hallhat, de egy tyúkóltban játszódó jelenet során már-már szagolhat is, az maradhatott akár a második, záró felvonásra is, hogy megtudja, mire megy ki itt a játék.

Várakozással és közönséggel teli tehát a nézőtér, a sokak által jól ismert kiváló kolozsvári társulatot – a határon innen egyetlen magyar nyelven is játszó operát – szintűgy kiváló magyarországi szólisták is kiegészítik. Hallgatom, nézem, a felirat jóvoltából még olvashatom is a darabot, próbálom megemésztetni, amit kapok, de a legminőségibb előadók, a remekül összeszokott társulat közbenjárásával sem jut el igazán semmi belőle zeneileg a szívemig, inkább csak a történet pendít meg valamit, ami megszívlelendő lehet.

Az opera alapját a budapesti Béres Attila librettója adja. Egy átdolgozott rádiójátéka nyomán készítette el a szövegkönyvet, igaz, nem tudni, mi maradt meg az eredeti textusból és mi lett hozzátevé a zeneszerzővel, esetleg a rendezővel való

közös munka során. De még vígoperához is közönségesnek vagy történetileg hiteltelennek érzek egy-egy humornak szánt, oda nem illő szabadszájúságot.

A cselekmény néhány kisebb, olykor meglepő fordulatot leszámítva igen egyszerű és bárki számára érthető, a nézőnek nem kell mozarti vígoperai bonyodalmakat bogozgatnia.

A történet egy Várad melletti beszédes nevű kis faluból, Bátorfáról indul, amelyet mint kiderül, tényleg bátor, egyszerű, de egészséges lelkű és egyenes gerincű emberek laknak. A helyiek templomot építettek, hangsúlyozzák is, hogy csakis saját erejükből (milyen ismerős), s ha már így lett, akkor László királyt szeretnék védőszentjüknek. Csak egy a bökkenő, oly mélyen járunk a történelmi időkben, hogy ekkor a lovagkirályt még nem avatták szentté. A falu maroknyi, kissé szedett-vedett küldöttsége felkerekedik hát, és elindul a váradi püspökhöz, hogy közbenjárjanak a mielőbbi szentté avatás, s ezzel kis vidéki templomuk ügyében is.

Nekünk váradiaknak, főleg a kevésbé tette kész, de annál mellveregetősebb fajtáknak, avagy nosztal-

giamagyaroknak különösen jókor jöhetett ez a történet, ami nyolc-kilencszáz év távlatából is tud üzeni. Igaz, mi csak egy főtéri szobrot szeretnénk helyére tenni a városalapítónkról, ami az adott körülmények között amolyan kis e világi csoda lenne a László által véghez vitt és elismert csodákhoz képest. A kis és nagy csodák viszont itt és most összefüggnek. Amit ma nem tud magának egy város nagyjából több tízezres magyar közössége elérni, annál többet sikerült már véghez vinnie a *Boldogasszony lovagjában* hat bátorfai falusinak. S hogy mi kellett ehhez? Hit, elszántság, közös tenni akarás, némi furfang a hatalmasok jobb belátásra térítéséhez és az olajozott munkához jó sok bor a kérvényezőknél és a döntőbíráknál. Közhellyel szölvé az élet nem mindenkinek oszt egyformán lapokat: a

bátorfaiak egy szentet kaptak, mi váradiak meg ezt a vígoperát.

Nézzük, kik voltak az alkotói, szereplői és mik voltak a történései ennek a határon is átívelő összefogásban, a KMO és a budapesti Művészetek Palotája közös produkciójaként, a Szent László-év jegyében tavaly létrejött előadásnak.

A zeneszerző a kolozsvári Selmeczi György, a sokarcú alkotóművész és színházi ember, operaszerző és ren-

dező, aki hosszú ideje hídszerepet tölt be a budapesti és erdélyi zenés-színházi élet között. A *Boldogasszony lovagja* jó példája annak, hogy a legfrissebb kortárs zene is lehet emészthető a közönség számára, jelen esetben sok-sok színházi illusztratív manírral és igen változatos, már-már stílusvirtuóz eklekticizmussal megoldva. Van itt cirkuszi mulatságot idéző csúfolódó zene (rögtön a nyitányban), olykor rajzfilmbe vagy némafilmbe illő cselekményfestés, Weöres Sándor-os ritmikus szövegjáték, egy kevés kodályi és bartóki nosztalgia, némi elmerülés valamilyen képzelt gregoriánba, reneszánsz tánczene, átkomponált Szent László-himnusz, az Urat dicsőítő imába olasz nyelvű pizzafeltéteket szövő beborozott szerzeteskórus, lírai múltidézés egy püspök egykori félrelépéséről, vallomás a tyúkölban, falusi népzenei összkar és így tovább. Mindenesetre tény, hogy a szöveget és a konkrét történeteket remekül szolgálja ez a kiváló hozzáértéssel megkomponált és hangszerelt ravasz muzsika. Ravasz, mert nem lehet rajta sem fogást, sem benne kifogást találni.

A rendező Novák Eszter, a váradi Szigligeti Társulat jelenlegi művészeti vezetője, aki úgy tűnik, nemcsak Selmeczi György szándékait ismeri jól, de a látottak alapján ahhoz is jól ért, hogy miként dolgozzon egy fiatal tehetséges csapattal hatékonyan és sok humorral. A kolozsvári társulattól, illetve Magyarországról összehozott főszereplőgárda tagjai hallhatóan egytől egyig kiváló szakmabeliek, és ami még lényegesebb egy vígoperának szánt műben, kaphatók is az említett színpadi bolondozásra is.

A középkori történethez jól illeszkedő jelmezeket a Szigligeti Társulat munkatársa, Florina Bellinda Vasilatos tervezte, ezekbe némi humornak szánt anakronizmus is vegyül: a túrahátizsákos középkori parasztlány vagy a reptéri utazótáskás pápai követ alakja. A minimalista, de annál mobilizálhatóbb és költséghatékonyabb díszletek a Regina Maria Színház tervezője, Ianis Vasilatos munkái.

A váradi előadásra felkért karmester a KMO dirigense, Kulcsár Szabolcs volt. Az egymás játékát kiválóan érző zenekar talán a váradi színházi körülményekhez is alkalmazkodva inkább kamarazenekar, de szinte mindenkinek oszt benne szólószerepeket is a zeneszerző, ezeket nagysze-

rűen is értik és tolmácsolják a hangszeresek. Ne feledkezzünk meg a szintén nagyszerű énekarról sem, mely különböző alakokat öltve (szerzetesek, falu népe) állandó résztvevője, összekötője, kommentálója az eseményeknek; különösen a férfikar és az abból kiváló néhány szellemes szólómomentum emlékezetes.

A főbb karakterek nincsenek túlbo nyolítva, igaz, tartogatnak néhány kisebb meglepetést. A falusi küldöttség hat szereplője, a nemesember, az özvegy fogadósné és lánya, a diák, diakónus és fegyverkovácsfiú nagyjából negyedórányi előadás elteltével végre egyenként is bemutatkozik a váradi püspökségre érve. Elszántságukból a hivatalosságok előtt némi zavartság és tétovázás lesz, személyesen nem is találkozhatnak magával a püspökkel, mivel a legfelsőbb vezetéshez ugyebár csak úgy nem férközhet közel halandó. Beérik hát az esperessel és az időnként ott ólálkodó és hallgatózó pápai küldöttel. Tehát máris adott egy döntéshozó testület: egy láthatatlan igazgató (püspök, in absentia), egy ügyvivő aligazgató (esperes) és egy központilag koordinált informátor (legátus).

Az énekes és színészi munka orosz-lánrésze az esperes szerepét alakító magyarországi operaénekesre, Kovács Istvánra, illetve az ártatlan falusi lányt, Veronikát játszó Antal Líviára (KMO) hárul, aki fokozatosan bevető ügyességét és meggyőző erejét tekintve talán nem is olyan ártatlan, mint amilyennek elsőre

hittük. Az esperes a jó politikus, a jelek szerint létezik ilyen, aki őszintén órlódik a felsőbb utasítás (a szentté avatás késleltetése Rómából) és a nép képviselőinek kérései között. Veronika üde szépsége és hófehér lelke valójában a falusiak legjobb aduásza az esperes és a pápai legátus döntésének befolyásolásához.

A legátus, a kolozsvári színházlátogatók által bizonyára jól ismert Laczkó Vass Róbert úgy kulcsfigura, hogy ő maga szinte csak szemlélője az eseményeknek, de jelenléte elengedhetetlen a csoda megállapításában és a szentté avatás szavatolásában. Pápai vörös görgős utazótáskájával settenkedve mintha egyenesen a római reptérről érkezett volna, eleinte amolyan „leszállott a pápa” érzést kelt. Remek karakterszerepet alakít.

Az opera nem dúskál a hagyományos értelemben vett áriákban és duettekben, viszont próbára teszi a szereplők memóriáját a folyamatos összekötő „beszélgető” zenével. Úgy fél óra elteltével végre megszólal a kompozíció szempontjából első áriának minősíthető részlet, kicsit puccinis indítással, Veronika espereshez intézett beszéde hitről és csodáról, amiben máris megcsillannak Antal Lívia nagyszerű előadóművészi kvalitásai.

Sorra következik ezután néhány ismert Szent László-legenda: a kővé vált aranypénzek, a Tordai-hasadék mondabeli keletkezése, a katonák szomjúságára fakasztott víz. Ezeket maguk a falubeliek adják elő rendkívül élethűen, egyben sok komikus elemmel hitelesítve a történeteket és megszemélyesítve azok szereplőit, remélve, hogy meggyőzik a lovagkirály csodatételeiről az egyházi vezetést. Amolyan színház a színházban ez a háromjelenetnyi komolyan vett komédia. De nem sokra mennek fáradozásaikkal a bátorfaiak, végül tragikomikus választás elé kerülnek: vagy feladják és kudarccal térnek haza, vagy büntetésből éjszakára a püspöki tyúkölba zárják őket.

Az esperes áriája, színházi értelemben monológja következik, melyben először szólal meg igazán hivatali és hitbéli ellentétekről, kialakult dilemmájáról. Bárcsak előlovagolna Szent László, hogy a „pápai pimaszok” fölriadjanak és elhiggyék a csodát. Dolgainkat elsietjük vagy lekéssük

mindig. Isten jót tesz, ha hagyod, ha keresed. Adj kegyelmet a hitükben élő szegény embereknek. Ilyenféle aranyigazságok és könyörgések hangzanak el Kovács István remek előadásában. Egyelőre mégis a hivatali szolga győz benne, a falusiak pedig dacolnak és vállalják a tyúkölrabságot.

Kovács István és Antal Lívia kettőse bontakozik ki ezután, mely az első igazi és mondhatni egyetlen valami-revaló duettje az operának. Erre is nagyjából az első felvonás végéig kellett várni, de megérte, itt végre kaptunk egy leheletnyi drámát is a sok ironia után. Az őszinte hit és a hivatali gyanakvás közötti dialógus bontakozik ki. A kételyek még nem oszlanak. Sokszor halljuk az opera során különféle oda-vissza változatokban, ezúttal az esperes és legátus dialógusában, hogy ami az egyháznak nem jó, az Váradnak sem jó. Üdvözlés tehát a jól ismert központosított igazságosságostásban.

Változás következik: fafúvósok jelenítik meg a kotkodácsolást, bartóki éjszakazenék madárhangjainak kicsit háziasított karikatúrája ez a zenekari intermezzo.

Éjjel a tyúkölban aztán nagy dolgok történnek, és ezt nem a tyúkok nagydolgára értem, hanem a falusiak szorult helyzetében eljön az éjszakai nagy megvilágosodások ideje. Ha már itt tartunk, azt nem értem, milyen művészi megfontolásból kell a „szájukba adni” a szereplőknek a tyúkszart, miért kell min-

denáron kimondatni velük, mivel úgyis nyilvánvaló, mi van a tyúkokon és tyúktetükön kívül egy efféle ketrecben. Nos hát, a szerző szavait továbbgondolva, a tyúkszaros élet tyúkszorítói mindig nagy ötleteket szülhetnek a további boldogulásunkhoz. A ketrecben álmatlanul forgolódo szereplők „szunnyadjunk, horkanjunk, forduljunk, gondolkodjunk” stb. szövegismételgetése nekem kicsit *A legényanya* c. 1989-es film „Béláira” hajaz, de ez már hozzáállás kérdése. Végül Veronika hite győzi meg a társaságot, hogy érdemes reggel tovább folytatni a harcot.

Kiegyensúlyozottan nagyszerű figurát – ha a leosztás szerint egyszerűt is – alakít az özvegy fogadósné szerepében a magyarországi énekművész, Wittinger Gertrúd, illetve a mai értelemben vett háborús veterán katona, a nehéz időket megszolgált nemesember, András úr, itt Szilágyi János (KMO). Nekik most jött el a nagy pillanatuk a cselekményben. A fogadósné hosszasan nosztalgizva lebbenti fel a fátylat monológjában a püspök és közötte kialakult fiatalkori heves románról, amiből a jelek szerint Veronika lányuk megszületett. Végre hallhatjuk Wittinger nagyszerű hangját is méltó keretek között kibontakozni. András úrnak pedig a második felvonást indító végső meggyőzésben lesz mellékszerepe Szent László megtestesítőjeként, a kun vitéz által elrabolt magyar leány legendájában. Ez ugyanis az opera szempontjából is legterjedelmesebben, a legtöbb színpadi komédiával és legnagyobb átéléssel előadott legenda, amire végül testületileg is rábólintanak az egyháziak. Veronika hatja meg a hivatalosságokat, igaz, az elrabolt szűz már majdnem enged a kun vitéz csábításának, de ekkor László megmenti és a leány imával segíti hozzá a közelharcban már elveszettnek hitt királyt a pogányon felülkerekedni.

Az ima tehát csodát szült. Veronika nemsokára már Szűz Máriaként kimagasodva világítja be a teljes színt, mint a megtestesült bizonyíték. Ebben a csúcspontban jelenik meg Selmeczi igencsak konkrétan tűnő zenei utalása is: „fölszállott a páva”. Rangtól függetlenül mindenki leborul. Talán már fölöslegesen, de a színpadi ünnepélyesség kedvéért itt még kicsit a szánkba rágják, hogy Mária földre szállt. Lényeg, hogy a csoda végre el van ismerve a legátus által is. Igaz, latinul, úgyhogy a falu népe majd csak annyit

ért az egészből: dixit. Ezután ismét szólhat az „Idvezlégység kegyelmes Szent László király”, majd a faluba való hazatérés után állhat a bál.

Ám mielőtt minden kulminálna, Selmeczi ravaszul szerepet oszt a KMO igazgatójának, Szép Gyulának is, az eddig láthatatlan püspöknek, aki mint jó főnök jókor aratja le a babérokat: néma szereplőként vonul be diadalmasan a történet csúcspontján, *Gloria* és dobpergés kíséretében, amolyan atyai áldást is adva eddig eltitkolt lányára.

Nem kvalitásaik miatt, egyszerűen a rájuk esett szerepek által maradtak a végére még hárman. Mátyás mester egyszerű fegyverkovács szerepét, illetve Szent László Szög nevű lovának legendabeli megszemélyesítőjét is adta Peti Tamás Ottó (KMO), szellemes és hálás alakítás volt az övé, ráadásul önmagában is mindenki közül kimagasló színpadi jelenség a nagy természetű fiatalember. Ugyanígy elmaradhatatlan tagjai a falusi küldöttségnek a mai értelemben is gyakori jelenségeként ismert, vidéken ragadt értelmiségi-egyházi figurák: a diák Szabó Levente (KMO), illetve a diakónus Rétyi Zsombor (KMO). Mindannyian nagyszerű alakítást nyújtottak.

Minden jó, ha vége jó, főleg, ha az előadásról távozókban megmarad egyáltalán bármilyen dallam vagy zenei részlet is ebből az operából a színházi tartalom túl. Pedig a közönség lehet, épp most dönti el, első hallásra, hogy a Szent László-év

után és a KMO jó repertoárpolitikája ellenére forogjon-e tovább műsoron ez a darab. Hogy miért nem született eddig „komoly opera” is Szent Lászlóról? A lovagkirály nem mai figura, idő volt rá, ebben talán nem jelen vígopera szerzői és létrehozói a ludasok, vagy stílusosabban tyúkok. Ezzel a grimaszba csomagolt hitbéli tanulással, ha mást nem, lehetőséget biztosan kaptunk rá, hogy eldöntsük, mennyire tartjuk méltónak ezt az operát a Szent László-

évhez, de azt is, hogy magunkat, jelenkori váradiakat, illetve a közönségért tett munkánkat itt, Szent László városában mennyire érezzük és vállaljuk méltónak az ő örökségéhez.

TÓTH GÁBOR